

De iurisprudencia et iure publico

JOG- ÉS POLITIKATUDOMÁNYI FOLYÓIRAT
JOURNAL OF LEGAL AND POLITICAL SCIENCES

2024.

XV. évfolyam / Vol. XV

2. szám / No. 2

Főszerkesztő / Editor-in-Chief

PACZOLAY Péter

Társszerkesztők / Editors

BALÁSSY Ádám Miklós, FEJES Zsuzsanna, KOVÁCS Endre Miklós,
KÖNCZÖL Miklós, TÓTH J. Zoltán

Nemzetközi Tanácsadó Testület /
International Advisory Board

Dalibor ĐUKIĆ, Kateřina FRUMAROVÁ,
Ján ŠKROBÁK, Aleksandra SYRYT.

Kiadja a

Magyar Jog- és Államtudományi Társaság

Publishing

Hungarian Association of Law and Political Sciences

HU ISSN 1789-0446

ELŐSZÓ / PREFACE

AMBRUS István

A Mészáros Ádám emlékpályázatról - 1 -

TANULMÁNYOK / ARTICLES

BREZNYÁN Gergő András

A gyermekkor és kóros elmeállapot társtettességet felbontó jellegének vizsgálata a bírói gyakorlat tükrében - 2 -

HORVÁTH Csaba

A túllépés szabályozásának hiányosságai a felbujtás körében - 15 -

KOVÁCS Lili

Dogmatika és jogalkalmazás – gondolatok a tettesi és részesi cselekmények elhatárolásáról a költségvetési csalás bűncselekményénél - 32 -

LÁSZLÓ Balázs

A hazai bűncselekmény-fogalmak a Csemegi-kódex koráig - 46 -

SZAKMÁRY Péter

Az elfogási jog kérdései, különös figyelemmel a jogos védelem jogintézményével való kapcsolatra - 57 -

László Balázs
Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar
PhD., óraadó
Kaposvári ügyészség
ügyész

XV. évfolyam | Vol. XV
2024/2. szám | No. 2/2024
Tanulmány | Article
www.mjat.hu

A hazai bűncselekmény-fogalmak a Csemegi-kódex koráig*

ABSTRACT

From a historical point of view, the study of the scientific and legal concept of ‘crime’ usually goes back to the late modern era.

Although the so-called traditional Hungarian law of the Middle Ages and early modern times was basically not focused on dogmatics and the creation of definitions, the appearance of the basic institutions of criminal law, thus some kind of definition and identification of ‘crime’, can already be observed at that time.

Since this definition was rooted in practice, and the law of that time was basically a practical law seeking practical solutions, the definition of crime of the era can best be called a ‘practical crime concept’.

However, this practical concept was further developed by the developing Hungarian criminal law science of the middle of the 18th century, and then the first domestic codification attempts also built on it.

KEYWORDS: *traditional law, criminal law, dogmatics, practice, crime*

* Ezen pályamunka a Magyar Jog- és Államtudományi Társaság és a Mészáros Ádám Emlékbizottság által Mészáros Ádám emlékére, 2024. január 13-án meghirdetett tudományos pályázat keretében készült. Részlet „A hazai bűncselekmény-fogalmak múltja, jelene, jövője – Quo vadis, társadalomra veszélyesség?” című pályaműből.

Bevezetés

A bűncselekmény absztrakt fogalmát vizsgáló tudományos és tankönyvirodalom általában a bűncselekmény törvényi és tudományos fogalmát különbözteti meg. Az előbbi alapvetően a kodifikált büntetőjog terméke, és mint ilyen, az írott büntető jogszabályban keresendő és lelhető fel. Utóbbi pedig – amennyiben a büntetőjog-tudomány kezdetei is csak a XVIII. századra tehetők¹ – a klasszikus iskola működéséhez köthetően történelmi távlatokban szinte alig előzi meg a törvényi fogalom megjelenését.² Első kodifikált büntetőtörvényünk, az 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről, az úgynevezett Csemegi-kódex fogalomhasználata a XIX. század végén és a XX. század első felében bőven hagyott mozgásteret az absztrakt tudományos bűncselekmény-fogalommal kapcsolatos szakmai gondolkodásnak. Olyannyira, hogy a magyar törvényi és tudományos bűncselekmény-fogalmakat vizsgáló szakirodalom is, mintegy zárójelbe téve a régebbi korokat, leginkább e korszak szerzőinek megállapításaiig nyúl vissza.³ Mivel azonban a hazai büntetőjogi gondolkodás nem a Csemegi-kódexszel vette kezdetét, érdemes a tudományos vizsgálódást kiterjeszteni a megelőző évszázadokra is.

Már ehelyütt előrebocsátandó, hogy a törvényi és tudományos bűncselekmény-fogalmak viszonyának az egymás mellett létezésből fakadóan szükséges vizsgálata során nem hagyható figyelmen kívül keletkezésük és „működésük”, hatásmechanizmusaik különbözősége sem. A tudományos bűncselekmény-fogalom ugyanis induktív, a tudományos módszerekre tekintettel a megfigyelésekből levont következtetésként születik meg az összegző, tudományos definíció. Ezzel szemben a törvényi fogalom deduktív, a jövőre nézve, normatív jelleggel minden egyes esetre érvényesen határozza meg azt, hogy mi a bűncselekmény. Ezért aztán a múlttól a jelen felé indulva eleinte leginkább az vizsgálható, hogy a korábbi tapasztalatokat induktív módon összegző tudományos fogalom hatott-e a törvényi fogalomra, annak változásaira. A későbbiekben aztán a deduktív törvényi fogalom normatív jellege folytán elvileg már az egyes esetek elemzésének eredményén alkalmazott újabb indukció útján sem kaphatunk más eredményt, mint maga a kiindulópont, vagyis a tudományos fogalom – a *nullum crimen sine lege* elvének legtágabb értelmezése mellett – nem szakadhat el a normatív törvényi definíciótól.

I. A tradicionális jog és a praktikus bűncselekmény-fogalom

Bár az absztrakt törvényi és tudományos bűncselekmény-fogalmak a késő-újkor termékei, a bűncselekmény mint jogintézmény és az ezt jelölő műszavak már a döntően szokásjogi jellegű, úgynevezett tradicionális magyar jogban,⁴ sőt, annak legkorábbi időszakában is jelen voltak. A jogellenes magatartások körében az ekkor még leginkább „bűn”-nek fordítható *crimen* kifejezés például már Szent István első törvényében megjelent a paráznaság büntetésének meghatározásánál, akárcsak a *culpa* (vétek) a lopási cselekmények megtorlásának leírásában.⁵ A XIII. századi források pedig a majdani közbűncselekmények leg súlyosabb csoportjába, a hűtlenségi cselekmények közé tartozó felségsértést már következetesen a *crimen laese maiestatis* szóösszetétellel jelölték,⁶ miközben a korabeli oklevelek a bűncselekmények megfelelőjeként többször használták a *delictum* és a *flagitium* kifejezéseket is.

Büntetőjogunk korai szakaszában a büntetés jogalapja rendszerint az objektív jogsérelem volt, a bűnösség vizsgálatának jelentősége csak fokozatosan, évszázadok során nyert teret, majd teljesedett ki.⁷ A sérelmes cselekmények megtorlásában sokáig uralkodó jóvátételi elv mellett pedig csak

¹ Földvári József: *Magyar büntetőjog. Általános rész.* Osiris, Budapest, 2006. 42-43. o.

² Uo. 75. o.

³ Mészáros Ádám: *A bűncselekmény fogalmának alapkérdései. A bűncselekmény fogalma és csoportosítása a magyar büntetőjogban.* Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2020. 12-13. o.

⁴ Béli Gábor: *Magyar jogtörténet. A tradicionális jog.* Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2000. 19-20. o.

⁵ Endlicher, Stephanus Ladislaus (ed.): *Rerum Hungaricarum monumenta Arpadiana.* Scheitlin & Zollikofer, Sangalli, 1849. 318-319. o.

⁶ Wenzel Gusztáv: *Árpádkori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus VIII. Magyar Történelmi Emlékek. Monumenta Hungariae Historica. Diplomataria. Első osztály, tizenharmadik kötet. Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottmánya, Pest, 1870. 51., 260., 278. o.*

⁷ Béli: i.m. 159-160. o.

fokozatosan jelent meg a megváltást nem engedő valódi büntető szankció alkalmazása, ami a XIV. századra elvezetett a magánbűncselekmény és a közbűncselekmény első, a szankció jellege szerinti megkülönböztetéséhez is.⁸ Mégis már a tradicionális magyar jogban megfigyelhető, hogy – a kor írásbeliségének megfelelően latin nyelvű – forrásaink bűncselekményként fordítható és értelmezhető kifejezései nem véletlenszerűen és mindenféle gondolati összetartozás nélkül jelöltek bizonyos emberi magatartásokat. A fogalmak absztrakt definíció hiánya melletti többé-kevésbé következetes használata pedig azt is mutatja, hogy ezek jelentése legalább az alkalmazásukban nagyobb mértékben érintett jogértő közegben ismert és egységes kellett legyen. Ekként a kisebb számban valódi írott jogként, jogalkotási termékként keletkező vagy a korábbi és fennálló szokásjogot írásban megerősítő alaki jogforrásból, nagyobb részében pedig a jogalkalmazás keretében, peres és egyéb jogi ügyek intézése során keletkezett forrásanyagból absztrakt bűncselekmény-definíció hiányában is felismerhető a bűncselekmény két lényeges fogalmi eleme: a magatartás jogellenessége és jogrend általi büntetni rendeltsége.⁹

E kezdetleges meghatározás ugyan még nem tekinthető tudományos definíciónak, mégis a törvényi és tudományos bűncselekmény-fogalmak jellege kapcsán tett megkülönböztetésben utóbbiakhoz hasonlóan mondható annyiban, hogy ez is induktív jellegű, alapvetően a jogi szokás és gyakorlat megfigyeléseiből levont következtetésként kerülhetett megfogalmazásra. Éppen ezért, és mert a tradicionális magyar jog még nem feszes dogmatikai keretekben gondolkodva alakult és működött, hanem „praktikus jogként” a jogi szempontból releváns problémákra, élethelyzetekre kívánt megoldással szolgálni, e gyakorlati megfigyeléseken alapuló bűncselekmény-fogalmat is leginkább praktikus bűncselekmény-fogalomnak nevezhetnénk.

II. A büntetőjog-tudomány hazai előfutárai és első képviselői

Jogtörténetünk egyik legkorábbi gyakorlati és tudományos értékű munkája Werbőczy István 1514-ben megjelent *Hármaskönyve*. A szerző ugyan nem tudományos művet kívánt alkotni, hiszen eredetileg egy törvénykönyv tervezetének kidolgozására kapott királyi megbízást, azonban miután az általa kidolgozott anyag törvényként sohasem lépett hatályba, a bírói gyakorlatban mégis a kezdetektől fogva egészen a XIX. század közepéig használták azt kvázi-jogforrásként. A jogi normák leírása mellett olykor a szerző fejtegetéseit is tartalmazó opus műfaját tekintve leginkább jogkönyvnek nevezhető,¹⁰ és bár túlnyomó részben a nemesi magánjog szokásjogi szabályait foglalja össze, számos helyen definiál vagy magyaráz egyes – nem csak magánjogi, részben pedig kifejezetten büntetőjogi – intézményeket is. Werbőczy ugyan nem közölt absztrakt bűncselekmény-fogalmat, azonban művének tankönyvszerű leírásokat tömörítő *Bevezetésében* a magánjog és a közjog megkülönböztetése során utóbbi szemléltetésére éppen büntetőjogi példát hozott: „kiváltképpen a főhatalmat, az országok kormányzatát és a nyilvános érdeket tartja szem előtt, s a vallási ügyekre, az egyházi és világi hatóságokra vonatkozik, minélfogva, aki a papokat és vallásos dolgokat, avagy a világi hatóságokat, azaz a nép kormányzóit megsérti: mindenkitől közbüntett vádjával támadható meg”.¹¹ Ezzel nemcsak a közbűncselekmények védett tárgy szerinti behatárolását adta meg, hanem a közbűncselekményekre vonatkozó joganyagot is egyértelműen a közjog területén helyezte el.

A Finkey Ferenc által „a magyar büntetőperjogi tudomány első képviselőjének vagy legalábbis szerény úttörőjének” nevezett¹² Kithonich János királyi jogügyigazgatónak a bíróságok polgári és büntetőügyekben alkalmazott gyakorlatát néhány anyagi jogi utalással kiegészítve tárgyaló, nagyrészt a *Hármaskönyv* magyarázatán alapuló, de a két mű születése között eltelt évszázad újabb dekrétumaikat is figyelembe vevő, 1619-ben megjelent tankönyv jellegű munkája a *Directio Methodica*. Perjog-történeti jelentősége ellenére Kithonich műve sem kifejezetten a büntető anyagi és eljárásjog kimerítő tudományos elemzésére törekedett, de számos jogintézmény egzakt definícióját kínálta, így a

⁸ Uo. 154-155. o.

⁹ Uo. 154. o.

¹⁰ Finkey Ferenc: *A magyar büntetőperjogi tudomány háromszázados fejlődéstörténete 1619–1914*. Sárospatak, 1948. (Kiad.: A Jogászok a Kultúráért Alapítvány, Sárospatai Nyomda Kft., Sárospatak, 2000.) 48. o.

¹¹ Werbőczy István: *Tripartitum. A dicsőséges Magyar Királyság szokásjogának Hármaskönyve*. (Ford.: Csiky Kálmán) Téka, Budapest, 1990. 29. o.

¹² Finkey: i.m. 50. o.

joggyakorlat mellett a későbbi tudományos munkákra is hatott. Absztrakt bűncselekmény-fogalmat azonban a *Directio Methodica* sem közölt.

A III. Ferdinánd által Alsó-Ausztria számára kiadott 1656. évi büntető rendtartás, a *Ferdinanda Kollonics* Lipót esztergomi érsek által készíttetett és 1687-ben megjelent latin fordítása, a *Praxis Criminalis* sem lépett hatályba Magyarországon törvényként. Kodifikált büntetőjog hiányában azonban több helyen alkalmazták azt a gyakorlatban – a Dunántúlon például Zala, Somogy és Tolna megyék vármegyei bírászkodásában és a kamarai igazgatás alá került városokban (például Pesten és Budán), de soha nem a nemesek vonatkozásában¹³ –, így mind a büntető igazságszolgáltatásra, mind a magyar büntetőjog-tudományra jelentős hatást fejtett ki. A *Praxis Criminalis* a korabeli büntetőjogi gondolkodáshoz hasonlóan processzuális szemléletű, előbb az általános eljárási szabályokat, majd az egyes bűncselekményeket tárgyalja azok speciális eljárási szabályaival együtt, miközben még hiányzik az anyagi jogi általános rész, illetve annak egyes szegmensei is az általános eljárási szabályok között jelennek meg. Erre, valamint arra is tekintettel, hogy bár az opus a XVIII. századtól fejtett ki nagyobb hatást hazánkban, eredetije még a XVII. század közepén született, nem meglepő, hogy rendelkezései élén csak annyit említ, hogy hatálya a vérvádra tartozó ügyekre terjed ki, absztrakt bűncselekmény-definíciót azonban nem fogalmaz meg.

A büntető anyagi és eljárásjog hazai tudományos művelésének talán első igazán jelentős korszaka a XVIII. század közepe volt, amikor 1742 és 1751 között, egy évtized leforgása alatt négy, több-kevesebb büntetőjogi relevanciával bíró jelentős tudományos munka jelent meg magyar szerzők tollából, de még mindig latin nyelven. E művek sorában időrendben az első – és az egyetlen, amely kifejezetten az erdélyi jogtudomány termékének tekinthető – a Kolozsvári Református Kollégium tanárának, Huszti Andrásnak a *Jurisprudentia Hungarico-Transilvanica* (Magyar-erdélyi jogtudomány) című könyve, amelynek lehetséges tudományos és gyakorlati hatását jelentősen csökkentette, hogy az 1742. évi dévai református zsinat elkoboztatta és – néhány fennmaradt példány kivételével – megsemmisítette azt.¹⁴ A műnek nincs kifejezetten büntetőjogi része, az erdélyi jog intézményeit alapvetően magánjogi nézőpontból szemléli, de a szövegben elszórtan számos helyen – jellemzően a magánjogi ügyek szabályaitól való eltérés kapcsán – találunk a büntetőügyekre vonatkozó megállapításokat is. Huszti megadta általában a törvénysértés (a törvény kifejezett szava elleni véték) és a büntetés (a szenvedés bajsága, amelyet a felsőbbség rótt ki a rossz cselekedet miatt) alapvető fogalmát,¹⁵ a bűncselekményt azonban nem definiálta.

Az Egri Érseki Jogakadémia tanárának, Huszty Istvánnak *Jurisprudentia Practica* (Gyakorlati jogtudomány) című könyve sem tisztán büntetőjogi irányultságú, tulajdonképpen a magánjog és a büntetőjog szabályainak terjedelmes foglalata. A bűncselekményeket és az azokra kirovandó büntetéseket tárgyaló *Harmadik könyv* 1. címe a mai fogalmaink szerinti büntető anyagi jog általános részének felel meg, amely a közbűncselekményekre vonatkozó általános szabályokat foglalja össze. A szerző itt mindenekelőtt definiálta és a magánjogtól elhatárolta a közbűncselekményt, amely külön törvényben közjellelűnek meghatározott, az illetékes tiszt által közkeresettel üldözendő bűncselekmény.¹⁶ E definícióból is látható azonban, hogy magának a bűncselekménynek a fogalmát Huszty is adottnak, illetve ismertnek – és alighanem a praktikus fogalom elemeivel azonosnak – tekintette, azt a továbbiakban ő sem definiálta.

Az előbbieknél kisebb terjedelmű és különösen az anyagi jog terén kevésbé részletgazdag, de kifejezetten büntetőjogi tárgyú tudományos munka az ügyvédként, illetve bíróként tevékenykedő Tarnói Gochetz Gábor *Systema Praxis Criminalis* (A büntető gyakorlat rendszere) című könyve. E műben is a processzuális jelleg dominál, de a zömében az eljárás általános szabályait tárgyaló *Első rész* (a gonosztevőkről és gonosztettekről általában) néhány anyagi jogi jellegű jogintézményt is leír, így az I. cikkben az elkövetők és a bűncselekmények fajtáiról értekezve a cselekményük jellege szerint különbözteti meg a közönséges és magános gonosztevőket, kiemelve, hogy ezek típusait a bírónak

¹³ Béli Gábor – Kajtár István: *Az osztrák (-német) büntető jogszabályok hatása a magyar jogban a 18. században (a Praxis Criminalis)*. Dolgozatok az állam- és jogtudományok köréből XIX. Különnyomat. Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs, 1988. 29., 39-40., 56-57. o.

¹⁴ Finkey: i.m. 68. o.

¹⁵ Huszti, Andreas: *Jurisprudentia Hungarico Transilvanica*. A Johanne Barth, Cibinii in Transilvania, 1742. 56., 58. o.

¹⁶ Huszty, Stephanus: *Jurisprudentia practica seu commentarius novus in jus Hungaricum*. Typis Veronicæ Nottensteinin, Viduae, Budae, 1745. III. k. 4. o.

mindig vizsgálnia kell, mert ezektől (is) függ, hogy idézésnek vagy befogatásnak lesz-e helye.¹⁷ A gonosztettek további definiálásától azonban Gochetz is eltekintett.

Időrendben Huszti András, Huszty István és Tarnói Gochetz Gábor művei után következik, ismertségében és büntetőjog-tudományi jelentőségében azonban vélhetően azokat is meghaladja a Nagyszombati Egyetem tanárának, Bodó Mátyásnak *Jurisprudentia Criminalis* (Büntető jogtudomány) című, ténylegesen a büntető anyagi és eljárásjog tárgyalására összpontosító könyve. A mű szerkezetéből is látható, hogy Bodónál már jogi alapintézményektől és a magánjogtól elkülönülő, de még anyagi, eljárási és végrehajtási szabályokat is felölelő büntetőjoggal találkozunk, azon belül pedig elkülöníthető az általános rész (1–48. cikkek), amely néhány anyagi jogi kérdés mellett zömében az általános eljárási szabályokat taglalja, és az egyes bűncselekményeket, azok anyagi jogi elemzését és a hozzájuk kapcsolódó esetleges különös eljárási szabályokat tárgyaló különös rész (49–104. cikkek). Az 1. cikkben a szerző a büntetőeljárást a közbűncselekmények üldözésére rendelt közönséges törvényhatósági tisztii eljárásaként definiálta, innen jutott el előbb a közbűncselekmények és magánbűncselekmények elhatárolásához, majd a bűncselekmény (*delictum*) általános megfogalmazásához, miszerint az „az isteni és emberi törvények ellen önként elkövetett gaztett, amiért valakit büntetésre vagy jóvátételre köteleznek”.¹⁸ A 2. cikk részben ismételve az előbbieket, rögzíti, hogy a bűncselekmény (*delictum*) nem azonos a büntetettel (*crimen*), mert minden büntett bűncselekmény, de nem minden bűncselekmény büntett, és utóbbi fogalmat lényegében a közbűncselekményekkel azonosítja, amelyek a bűnözés érzetét keltik, amelyeket mindig köztisztii keresettel üldöznek és amelyek büntetése halál.¹⁹ A bűnösség tárgyalásánál ezt még kiegészíti azzal, hogy a büntett mindig ártó szándékkal, megfontolás után valósul meg.²⁰ A továbbiakban Bodó részletesen foglalkozott – egyebek mellett – a bűnösségi fokokkal (szándék, gondatlanság, vétlenség), az elkövetési módokkal (tett, szó, írás, tanács), az ezekhez kapcsolódóan változó tényállási elemekkel (indíték, személy, hely, idő, mennyiség, minőség, eredmény) és a részesi alakzatokkal is.²¹

Szemben tehát a bemutatott korábbi művekkel, amelyek a bűncselekmény kifejezést – vagy annak valamelyik formáját – absztrakt definíció megfogalmazása nélkül használták, így lényegében a már kialakult praktikus bűncselekmény-fogalmat fogadták el ismertnek és alkalmazandónak, Bodó Mátyás tudományos igénnyel megalkotott büntetőjogi opusában már valódi absztrakt bűncselekmény-fogalmat közölt, amelynek elemei között felismerhető – a praktikus bűncselekmény fogalomban is meglévő jogellenes cselekmény és büntetendőség mellett – a bűnösségre (*sponte commissum* – önként elkövetett) és valamiféle társadalmi rosszallásra (*turpe factum* – gaztett) utalás is. E definíció is induktív jellegű volt, és aligha vitatható, hogy a korábbi praktikus bűncselekmény-fogalomhoz hasonlóan a jogi szokást és a gyakorlatot vette alapul, az egyes elemeihez kapcsolódó szerzői fejtegetésekre és elhatárolásokra figyelemmel azonban méltán nevezhető immár korai tudományos bűncselekmény-fogalomnak, vagy legalábbis a tudományos bűncselekmény-fogalmak valódi, a praktikus fogalmat meghaladó előképének.

III. A büntetőjogi kodifikáció korszaka

A büntetőjogi kodifikáció, különösen amennyiben arra adott társadalomban első alkalommal, az íratlan jog szabályai felváltásának szándékával – vagyis feltehetőleg még korábbi absztrakt törvényi bűncselekmény-fogalom hiányában – kerül sor, elvileg nem csupán a jövőre nézve normatív jelleggel irányadó legáldefiníció ígéréstével kecsegtethet, de ösztönzőleg hathat a kodifikálandó jogterület kérdéseivel kapcsolatos tudományos gondolkodásra is. Másrészt, elvileg maga a kodifikáció, a kodifikátorok is meríthetnek a jogtudomány korábbi és legújabb megállapításaiból. Elhúzódo kodifikációs folyamatok esetén pedig azt feltételzhetnénk, hogy az efféle kölcsönös megfigyelés és ráhatás több-kevesebb intenzitással folyamatosan érvényesülhet, ami jó esetben a kodifikáció és a

¹⁷ Gochetz de Tarno, Gabriel: *Systema praxis criminalis Inclyle Regni Hungariae, Pertiumque eidem adnexarum, in duas partes divisum*. Typis Veroniceae Nottensteinin, Viduae, Budae, 1746. 1-3. o.

¹⁸ Bodó, Mathias: *Jurisprudentia criminalis secundum praxim et constitutiones Hungaricas in partes duas divisa*. Ex typographia Joannis Michaelis Landerer, Posonii, 1751. 2. o.

¹⁹ Uo. 6. o.

²⁰ Uo. 7. o.

²¹ Uo. 6-9. o.

tudományos gondolkodás színvonalát is emelheti. De amennyiben a két terület közvetlen egymásra hatása mégsem volna kimutatható, akkor is legalább azt feltételezhetjük, hogy az a történelmi szituáció és aktuális társadalmi közeg, ami ösztönzőleg hat a kodifikációs folyamatokra, termékenyítő lehet a tudományos gondolkodás számára is, és viszont.

A kodifikációs folyamatok igen korai előzményének tekinthető az országgyűlés felkérése alapján Bencsik Mihály nagyszombati professzor által készített és az 1712. évi ülészsakra beterjesztett, a magyar jog valamiféle megújítását szolgáló tárgyalási javaslat-vázlat büntetőjogi része, amit az utókor Bencsik-féle javaslatként az első büntetőjogi kodifikációs kísérletnek tekint.²² A Bencsik-féle javaslat azonban anyagi jogi általános részt nem tartalmazott, és bűncselekmény-fogalmat sem közölt.²³

Hazánkban a büntetőjog valódi kodifikálásának első kísérlete II. József halálát követően, az 1790-es évek legelején kezdődött meg. A Szirmay Antal és Reviczky József közreműködésével elkészült 1795. évi büntetőkódex-tervezet a büntető anyagi és eljárásjog többé-kevésbé átfogó és kizárólagos szabályozására irányult, ami korábban még a *Corpus Iuris Hungarici* gyűjteménybe felvett jogforrások összességére sem volt igaz.²⁴ A tervezet számos tekintetben egyértelmű elmozdulást mutatott a régi jog megoldásai felől az újkor büntetőjogi vívmányainak irányába, azonban – ahogy Korsós né Delacasse Krisztina is megállapítja – nem teljesítette maradéktalanul „a modern törvénykönyvekkel szemben támasztott ama elvárásokat, hogy jussanak el az absztrakció magas fokára, bírjanak konzekvens fogalomkészlettel, és tökéletesen érvényesüljenek bennük a korszerű büntetőjogi elvek”.²⁵

Az 1795. évi tervezet a rövid előszó, illetve az első rész eljárásjogi szabályai és az egyes bűncselekményeket tartalmazó második rész között fogalmazza meg Alapelvek cím alatt a főleg a bűncselekményekre, azok alanyaira, az elkövetői és a bűnösségi alakzatokra, a stádiumokra és a büntetésekre vonatkozó általános megállapításokat. Mivel azonban büntetés-végrehajtási és eljárásjogi elemeket is találunk itt, ezért az alapelvek sora nem tekinthető valódi anyagi jogi általános résznek. Továbbá már itt megmutatkoznak dogmatikai hiányosságok, egyebek mellett éppen a bűncselekmény-fogalom kellő differenciálásának hiánya. Az Alapelvek első mondata csupán azt a formális megállapítást rögzíti, miszerint „a büntett a büntetőtörvény szabad akaratból történő megsértése”.²⁶ Ezt követően ugyan rögzíti a tervezet azt is, hogy csak olyan cselekmény lehet büntetendő, ami sérti a társadalmat, továbbá tárgyalja a beszámítás, a bűnösség, a stádiumok, az elkövetők kérdéskörét is,²⁷ az előbb idézett félmondat még ezekre tekintettel sem nevezhető valódi, absztrakt törvényi bűncselekmény-fogalomnak.

Az 1795. évi magyarországi tervezettel lényegében egyszerre, az 1791. évi erdélyi országgyűlés által felállított bizottságban kezdődött meg az erdélyi büntetőkódex kidolgozása. Az első tervezet már 1793-ra elkészült, de annak átdolgozását követően csak az 1810–1811. évi országgyűlés tárgyalta meg az operátumot. Az 1811-ben elfogadott kódexjavaslat az anyagi jogot már az eljárásjog szabályait megelőzően tárgyalja, méghozzá immár valódi általános részre és az egyes bűncselekményeket tárgyaló – eljárásjogias elemeket már alig is tartalmazó – különös részre osztva. Az anyagi jogi rész büntetőjog tárgyáról szóló *Első cikke* meghatározza a büntetőjog és a közönséges tiszti keresettel üldözendő közbűncselekmény fogalmát, megkülönböztetve utóbbit a magánbűncselekményektől, amelyekre a kódex tárgyi hatálya nem terjed ki. A javaslat szerint a közbűncselekmények olyan tiltott cselekmények, amelyek a közálladalmat és annak belső rendjét és békéjét közvetlenül vagy közvetve sértik, és amelyeket ezért közönséges tiszti kereset illetékességével üldöznek (szemben a magánbűncselekményekkel, amelyek magánszemélyeknek a köz megsértése nélkül valamilyen sérelmet vagy kárt okoznak, amelyek tekintetében ezért a felperesség közvetlenül magukra az eképpen sértettek

²² Balogh Elemér: *Reformkori büntetőjogunk „bűncselekmény-fogalma”*. 25-26. o. In Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica, 1996/1. szám, 23-34. o.

²³ Uo. 26. o.

²⁴ Hajdu Lajos: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet*. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971. 25., 31. o.

²⁵ Korsós né Delacasse Krisztina: *A család törvényi szabályozásának alakulása a XIX. századi büntetőjogi kodifikáció előtt. A XVIII. század végének két kodifikációs kísérlete Magyarországon*. 111. o. In Acta Universitatis Szegediensis: FORVM Acta Juridica et Politica, 2019/1. szám, 99-111. o.

²⁶ Hajdu: i.m. 391. o.

²⁷ Uo. 391-394. o.

esik jogutódaik tekintetében is).²⁸ Bár ez a meghatározás a fogalmi elemeket tekintve – csupán a jogellenességre, a büntetendőségre és valamiféle társadalomellenességre utalva – szegényesebbnek látszik például a Bodó Mátyás által a XVIII. század közepén leírt tudományos definíciónál, azonban a bűncselekmények beszámításáról szóló *Második cikk* a büntethetőséget kizáró okok, az elkövetői alakzatok, a stádiumok és a bűnösségi alakzatok tárgyalása előtt további, a cselekmény mibenlétét megjelölő, valamint immár a beszámításhoz kapcsolódó fogalmi elemeket is megjelöl. Eszerint „bűncselekmény az, amidőn valaki vagy törvényben tiltott cselekményt követ el, vagy a törvényben előírtat elmulasztja, avagy más módon cselekszik, mint ahogy előíratott, mindazonáltal a bűncselekmény ténylegességéhez, és hogy azt valakinek büntetést érdemlően be lehessen számítani, szükséges, miután megérlelődött a tudatban, szabadon és akaratlagosan és elhatározott akaratvalósítsák meg”.²⁹

Már a korai kodifikációs kísérleteket követően, 1819-ben jelent meg Vuchetich Mátyás pesti egyetemi tanárnak, Békés és Torontál megyei táblabírónak a magyar büntető anyagi és eljárásjog intézményeiről szóló könyve, az *Institutiones iuris criminalis Hungarici*. Vuchetich megfogalmazásában – többek között a bűn, a véték, a méltánytalanság és az ellenséges cselekedet fogalmaitól is megkülönböztetve³⁰ – bűncselekmény minden a magyarok törvényei által közbüntetés fenyegetésére alatt tilalmazott önálló (szabad) és külsőleges cselekvés vagy mulasztás.³¹ E rövid definícióban is – amelynek elemeit aztán a szerző részletesebben is taglalta művében – tettenérhető a cselekmény jogellenessége és büntetni rendeltsége mellett az elkövetői tudatra és akaratra utalás. Bérces Viktor pedig Vuchetich hazai büntetőjogi gondolkodásra gyakorolt hatását elemezve arra is rámutat, hogy a további fejtegetései alapján Vuchetich a bűncselekmény fogalmi elemének tekintettel az egyén vagy az állam tényleges jogsérelmét, lényegében a materiális jogellenesség kritériumát, ami pedig a mai fogalmaink szerinti társadalomra veszélyességgel hozható összefüggésbe.³²

A korszak másik jelentős szerzője, Szlemenics Pál a fenyítő törvényszéki eljárásról szóló, immár magyar nyelvű könyvében a gonosztettek fogalmát akként határozta meg, hogy „gonosztetten, a bíróra nézve, minden olyan lelkünk szabadságától függő tett vagy elmulasztás értődik, melly valamelly büntetést szabó polgári törvényrendelettel ellenkezik”.³³ Alább részletesen kifejtette e definíció négy lényeges elemét – a törvény lelkeivel és való értelmével, a törvényhozó célzásával ellenkezőt, a büntetést szabó polgári törvénnyel való ellenkezőt, a lélek szabadságától függő elkövetést, valamint a külső tettben vagy elmulasztásban történő megjelenést –, majd rögzítette, hogy a gonosztettek hazánkban vagy közönséges vagy fenyítő törvényszékiek lehetnek.³⁴

Az időközben, 1827 és 1829 között elkészült, de az országgyűlés által meg sem tárgyalt újabb büntetőjogi javaslat – ahogy Balogh Elemér fogalmaz – „semmivel nem gazdagította a bűncselekmény fogalmáról kialakított képünket”, minthogy lényegében az e tekintetben kiemelkedő előrelépést ugyancsak nem mutató 1795. évi tervezetet glosszálta, de a javaslat készítői még ebből is elhagyták a büntetőjog egyes intézményeire vonatkozó általános megállapításokat tartalmazó Alapelvek című részt.³⁵

A következő, számos tekintetben haladó szemléletű, Deák Ferenc nevével fémjelzett 1843. évi büntető javaslat sem tartalmazott dogmatikailag kitért bűncselekmény-fogalmat, lényegében a *nullum*

²⁸ *Sanctio Criminalis quoad poenas delictis aequas prompte irrogandas, pro omnibus tribunalibus Magni Transylvaniae Principatus, Pertiumque eidem adnexarum pro Norma deserviens.* 1130. o. In *Az Erdélyi Nagy Fejedelemség MDCCCLIXdik esztendőről MDCCCXdikre által nyújtott, és Sz. Jakab Havának 9dik napjától fogva, Kolosvár várossában folytatva tartott országos gyűlésének jegyző könyve.* Nyomtatott a Réformátum Kollégium betűivel, Török István által, Kolosvár, 1811. 1129-1231. o. (A kódex teljes magyar fordítását lásd: László Balázs: *Az 1811. évi erdélyi büntetőkódex-javaslat.* Gondolat, Budapest, 2022. 69-204. o.)

²⁹ Uo. 1131. o.

³⁰ Vuchetich, Matthias: *Institutiones iuris criminalis Hungarici in usum Academicarum Regni Hungariae.* Typis Regiae Universitatis Hungaricae, Budae, 1819. 44-45. o.

³¹ Uo. 41. o.

³² Bérces Viktor: *Vuchetich Mátyás hatása a magyar büntetőjogi gondolkodásra: „Institutiones iuris criminalis Hungarici”.* 145. o. In *Iustum Aequum Salutare* 2016/1. szám, 143-153. o.

³³ Szlemenics Pál: *Fenyítő törvényszéki magyar törvény.* Magyar Kir. Egyetem Könyvnyomtató Intézete, Buda, 1836. 45. o.

³⁴ Uo. 45-47. o.

³⁵ Balogh: i.m. 28-29. o.

crimen sine lege elvének rögzítésére szorítkozott, amikor úgy fogalmazott, hogy „bármely cselekvés vagy mulasztás csak annyiban tekintethetik büntettnak és vonathatik büntetés alá, amennyiben az ellen büntetést rendel a jelen törvény”. E meghatározásban tulajdonképpen csak a cselekmény és a büntetni rendeltség jelenik meg, de a javaslat később önálló fejezetet szentelt a bűncselekmény alanyi oldalán megjelenő szándékosság és gondatlanság kérdéskörének, igaz, ezeket sem határozta meg definíciószerűen.³⁶

Már Vuchetich Mátyás és Szlemenics Pál fejtegetései alapján kijelenthetjük, hogy a XIX. század közepéig a hazai tudományos gondolkodás a bűncselekmény-fogalmat részletesebben kimunkálta, mint a korabeli kodifikációs kísérletek termékei. A jogtudomány egyes képviselői pedig az alaki definíciók megfogalmazásán túl már a bűncselekmény kiterjedtebb értelmű meghatározására is vállalkoztak, mint például Szokolay István, aki bűncselekmény alatt értette azokat a tényeket is, amelyeket a józan ész annak ismer el, amelyek a státus vagy a polgárok ősi jogaival ellenkeznek.³⁷ Hogy azért a magyar nyelvi (és részben jog-) terület tudományos gondolkodása sem mutatott lineáris fejlődést, azt jól példázza, hogy immár a XIX. század második felében az erdélyi jogot tárgyaló monumentális művében Dósa Elek akadémiai jogtanár a bűntényeket – amelyeket egyébként a magánjog, azon belül a kötelmi jog körében mint bűntényi kötelezettségeket vizsgál – ismét egyszerűbb és formális meghatározással írta le. Dósa szerint ugyanis bűntény az a cselekedet vagy elmulasztás, melyet a törvény büntetés terhe alatt tilt, a bűntények pedig közkövetelésű vagy magánkövetelésű bűnök³⁸ – ami a magyar jogban is ismert közbűncselekménynek és magánbűncselekménynek feleltethető meg.

Összességében tehát a XVIII. századtól a XIX. század közepéig terjedő időszakban mégis azt kell mondanunk, hogy a bűncselekmény-fogalommal kapcsolatos tudományos és kodifikációs munkálkodás – bár mindkettőnek voltak ígéretes fellángolásai, ami az utókor számára jelezheti a megfelelő történelmi szituáció, az inspiráló társadalmi közeg meglétét – mintha nem lettek volna képesek megtermékenyíteni egymást, ekként a tudományos munkák és kodifikációs tervezetek sorában nem mutatható ki a bűncselekmény-fogalom valamiféle határozott irányt mutató fejlődése.

IV. A Csemegi-kódex és kora

A kodifikált büntetőjog korában a büntetőtörvény törvényi bűncselekmény-fogalmának léte és minősége a bűncselekmény fogalmával kapcsolatos tudományos gondolkodás mozgásterét szűkítheti, de akár – különösen ha a törvényi fogalom a jogi gondolkodás állapotához képest hiányosnak látszik – ösztönzőleg is hathat arra.

Hazánkban az első valódi kodifikált büntetőtörvény, az úgynevezett Csemegi-kódex³⁹ csak 1880-ban lépett hatályba. A törvény meghatározása, miszerint „büntettet vagy vétséget csak azon cselekmény képez, melyet a törvény annak nyilvánít”,⁴⁰ lényegében a *nullum crimen sine lege* elvét deklaráló, pusztán formális fogalom.⁴¹ Mivel a jogszabály azt is rögzítette, hogy „hatálybaléptével az ezzel ellenkező törvények, szabályok és gyakorlat hatályon kívül helyeztetnek”,⁴² így a büntettek és vétségek tartalmi meghatározását ténylegesen a kódexben büntetni rendelt egyes tényállások összessége adta. A Csemegi-kódex tehát egyébként vitathatatlan jogtörténeti jelentősége ellenére éppen a (törvényi) bűncselekmény-fogalom tekintetében nem hozott valódi előrelépést a korábbi tudományos megállapításokhoz és a kodifikációs kísérletek fogalomhasználatához képest.

Hasonlóan formális volt a bűncselekmények harmadik csoportjának, a kihágásoknak a törvényi meghatározása az 1879. évi XL. törvényekben, az úgynevezett kihágási büntető törvénykönyvben: „kihágást képez azon cselekmény, melyet a törvény, ministeri rendelet, a törvényhatóság, vagy

³⁶ Uo. 29-33. o.

³⁷ Szokolay István: *Büntető jogtan a codificatio és tudomány legújabb elvei szerint, különösen bírának s ügyvédek számára*. Heckenast Gusztáv, Pest, 1848. 45-47. o. Idézi: Mészáros Ádám Zoltán: *A bűncselekmény fogalmának alakulása*. 28. o. In *Büntetőjogi Szemle* 2014/3. szám, 26-31. o.

³⁸ Dósa Elek: *Erdélyhoni jogtudomány. Második könyv: Erdélyhoni magyar magánjogtan*. Rom. Kath. Lyceumi Nyomda, Kolozsvár, 1861. 518-519. o.

³⁹ 1878. évi V. törvény: a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről

⁴⁰ 1878. évi V. tc. 1. §

⁴¹ Ambrus István: *Digitalizáció és büntetőjog*. Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2021. 20. o.

⁴² 1878. évi V. tc. 485. §

törvényhatósági joggal fel nem ruházott szabad királyi város, vagy rendezett tanácsos bíró város által kiadott szabályrendelet, kihágásnak nyilvánít”.⁴³ De a törvényi bűncselekmény-fogalom tekintetében a három büntetőnovella – a büntetőtörvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 1908. évi XXXVI. törvénycikk, a büntető igazságszolgáltatás egyes kérdéseinek szabályozásáról szóló 1928. évi X. törvénycikk és a büntetőtörvények egyes fogyatékoságainak megszüntetéséről és pótlásáról szóló 1948. évi XLVIII. törvénycikk – sem hozott érdemi előrelépést.

A Csemegi-kódex tehát – amint arra már a Bevezetésben is utaltam – a XIX. század végén és a XX. század első felében bőven hagyott mozgásteret az absztrakt tudományos bűncselekmény-fogalommal kapcsolatos szakmai gondolkodásnak, a magyar törvényi és tudományos bűncselekmény-fogalmakat vizsgáló szakirodalom pedig talán éppen ezért – mégis túl könnyedén szemet hunyva a korábbi, zömében latin nyelven keletkezett primer és szekunder forrásokon – leginkább e korszak szerzőinek megállapításaiig nyúl vissza, mintegy szembeállítva azok sokszínűségét a Csemegi-kódex szűkszavú, formális fogalommeghatározásával.

Éppen a fentiek miatt ehelyütt nem is tartom indokoltnak a neves szerzők nézeteinek egyenkénti részletesebb bemutatását, csupán annak felvillantását, hogy a fogalmi elemek száma és terjedelme tekintetében valamiféle fokozatosság figyelhető meg azokban. Amíg ugyanis egyes szerzők a Csemegi-kódex meghatározását alig kiterjesztve a jogellenes cselekményt és a büntetendőséget említették, de előbbi fogalmat Angyal Pál még csak formális értelemben, míg Finkey Ferenc már anyagi jogellenesség formájában is használta,⁴⁴ addig mások – így Irk Albert és Vámbéry Ruzstem – már a bűnösséget is a fogalmi elemek közé vonták, megint mások pedig – például Heller Erik – a büntetendőség helyett már tényállásszerűségről beszéltek.⁴⁵

Mindezek alapján pedig, visszatekintve a korábbi magyar jogirodalom és a kodifikációs tervezetek definiációs próbálkozásaira is, kijelenthető, hogy a XIX. század végének és a XX. század első felének hazai jogirodalma – ha időközben érthették is bizonyos külföldi hatások is⁴⁶ – lényegében azokhoz az elemekhez nyúlt a bűncselekmény fogalmának meghatározása során, amelyeket már a XVIII. század és a XIX. század első felének jogtudósai és kodifikátorai is részben felismertek, és korabeli meghatározásaikban vagy a bűncselekményekre vonatkozó általános szabályok körében többé-kevésbé ki is fejtettek.

Záró gondolat

Bár a hazai jogirodalom a törvényi és tudományos bűncselekmény-fogalmakat és azok viszonyát alapvetően a kodifikált büntetőjogunk másfél évszázadra visszanyúló korszakában vizsgálja, valójában e fogalmak, illetve előképeik egymás mellett létezése – a praktikus bűncselekmény-fogalom, a korai jogtudósaink meghatározásai és a kodifikációs tervezetek próbálkozásai képében – hosszabb múltra tekint vissza. E szélesebb történelmi horizonton jól kivehető, hogy a minél részletesebb, minél több elemre kiterjedő törvényi fogalom megjelenése és később – alapvetően a Csemegi-kódexszel kezdve – a *nullum crimen sine lege* elvének valódi érvényesülése a tudományos bűncselekmény-fogalmat bizonyos keretek közé szorította.

E teljesebb történelmi kitekintés immár a jövő felé haladva talán segítheti annak a – büntetőjog-tudományi körökben részben már vizsgált⁴⁷ – kérdésnek a megválaszolását vagy legalább további árnyalását, hogy van-e még létjogosultsága az önálló tudományos bűncselekmény-fogalomnak, és ha igen, úgy miben keresendő ez, illetve mik lehetnek ennek perspektívái a jövőre nézve.

⁴³ 1879. évi XL. tc. 1. §

⁴⁴ Belovics Ervin: *Büntetőjog I. Általános rész.* HVG-ORAC, Budapest, 2020. 153. o.

⁴⁵ Belovics: i.m. 153. o., Mészáros: i.m. (2020) 13. o.

⁴⁶ Mészáros: i.m. (2020) 12., 14. o.

⁴⁷ Ambrus: i.m. 30. o.

Irodalomjegyzék

1. AMBRUS István: *Digitalizáció és büntetőjog*. Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2021.
2. BALOGH Elemér: *Reformkori büntetőjogunk „bűncselekmény-fogalma”*. In Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica, 1996/1. szám, 23-34. o.
3. BÉLI Gábor – Kajtár István: *Az osztrák (-német) büntető jogszabályok hatása a magyar jogban a 18. században (a Praxis Criminalis)*. Dolgozatok az állam- és jogtudományok köréből XIX. Különnyomat. Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs, 1988.
4. BÉLI Gábor: *Magyar jogtörténet. A tradicionális jog*. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2000.
5. BELOVICS Ervin: *Büntetőjog I. Általános rész*. HVG-ORAC, Budapest, 2020.
6. BÉRCES Viktor: *Vuchetich Mátyás hatása a magyar büntetőjogi gondolkodásra: „Institutiones iuris criminalis Hungarici”*. In Iustum Aequum Salutare 2016/1. szám, 143-153. o.
7. BODÓ, Mathias: *Jurisprudentia criminalis secundum praxim et constitutiones Hungaricas in partes duas divisa*. Ex typographia Joannis Michaelis Landerer, Posonii, 1751.
8. DÓSA Elek: *Erdélyhoni jogtudomány. Második könyv: Erdélyhoni magyar magánjogtan*. Rom. Kath. Lyceumi Nyomda, Kolozsvár, 1861.
9. ENDLICHER, Stephanus Ladislaus (ed.): *Rerum Hungaricarum monumenta Arpadiana*. SCHEITLIN & Zollikofer, Sangalli, 1849.
10. FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőperjogi tudomány háromszázados fejlődéstörténete 1619–1914*. Sárospatak, 1948. (Kiad.: A Jogászok a Kultúráért Alapítvány, Sárospatai Nyomda Kft., Sárospatak, 2000.)
11. FÖLDVÁRI József: *Magyar büntetőjog. Általános rész*. Osiris, Budapest, 2006.
12. GOCHETZ DE TARNO, Gabriel: *Systema praxis criminalis Inclyte Regni Hungariae, Pertiumque eidem adnexarum, in duas partes divisum*. Typis Veronice Nottensteinin, Viduae, Budae, 1746.
13. HAJDU Lajos: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet*. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971.
14. HUSZTI, Andreas: *Jurisprudentia Hungarico Transilvanica*. A Johanne Barth, Cibinii in Transilvania, 1742.
15. HUSZTY, Stephanus: *Jurisprudentia practica seu commentarius novus in jus Hungaricum*. Typis Veronice Nottensteinin, Viduae, Budae, 1745. III. k.
16. KORSÓSNÉ Delacasse Krisztina: *A csalás törvényi szabályozásának alakulása a XIX. századi büntetőjogi kodifikáció előtt. A XVIII. század végének két kodifikációs kísérlete Magyarországon*. In Acta Universitatis Szegediensis: FORVM Acta Juridica et Politica, 2019/1. szám, 99-111. o.
17. LÁSZLÓ Balázs: *Az 1811. évi erdélyi büntetőkódex-javaslat*. Gondolat, Budapest, 2022.
18. MÉSZÁROS Ádám Zoltán: *A bűncselekmény fogalmának alakulása*. In Büntetőjogi Szemle 2014/3. szám, 26-31. o.
19. MÉSZÁROS Ádám: *A bűncselekmény fogalmának alapkérdései. A bűncselekmény fogalma és csoportosítása a magyar büntetőjogban*. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2020.
20. *Sanctio Criminalis quoad poenas delictis aequas prompte irrogandas, pro omnibus tribunalibus Magni Transylvaniae Principatus, Pertiumque eidem adnexarum pro Norma deserviens*. 1130. o. In *Az Erdélyi Nagy Fejedelemség MDCCCIXdik esztendőről MDCCCXdikre által nyújtott, és Sz. Jakab Havának 9dik napjától fogva, Kolosvár várossában folytatva tartott országos gyűlésének jegyző könyve*.

Nyomtattatott a Réformátum Kollégium betüivel, Török István által, Kolozsvár, 1811. 1129-1231. o.

21. SZLEMENICS Pál: *Fenyítő törvényszéki magyar törvény*. Magyar Kir. Egyetem Könyvnyomtató Intézete, Buda, 1836.
22. SZOKOLAY István: *Büntető jogtan a codificatio és tudomány legújabb elvei szerint, különösen bíránk s ügyvédek számára*. Heckenast Gusztáv, Pest, 1848.
23. VUCHETICH, Matthias: *Institutiones iuris criminalis Hungarici in usum Academicarum Regni Hungariae*. Typis Regiae Universitatis Hungaricae, Budae, 1819.
24. WENZEL Gusztáv: *Árpádkori új okmánytár*. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus VIII. Magyar Történelmi Emlékek. Monumenta Hungariae Historica. Diplomataria. Első osztály, tizenharmadik kötet. Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottmánya, Pest, 1870.
25. WERBŐCZY István: *Tripartitum. A dicsőséges Magyar Királyság szokásjogának Hármaskönyve*. (Ford.: Csiky Kálmán) Téka, Budapest, 1990.